

OLIV TA'LIM O'QUV JARAYONIDA PEDAGOGIK TAKSONOMIYADAN FOYDALANISH

Musayeva Nodira Nizamovna

Buxoro davlat universiteti dotsenti, p.f.d (DSc),

Axrarova Shoira Batirovna

Osiyo xalqaro universiteti magistri

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy ta'limda pedagogik taksonomiyadan foydalanishning o'quv jarayonida dolzarbligi, o'ziga xos xususiyatlari, uslublari va uni qo'llash metodlari yoritilgan.

***Kalit so'zlar:** pedagogik texnologiyalar, Blum taksonomiyasi, innovatsiya, metod, tasavvur qilish, bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez, baholash, munosabat.*

USE OF PEDAGOGICAL TAXONOMY IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATION

Musaeva Nodira Nizamovna

Bukhara State University Associate Professor, d.p.s. (DSc),

Akhrarova Shoira Batirovna

Master of Asia International University

ABSTRACT

In this article the actuality of the use of pedagogical taxonomies in the higher educational process, its peculiarities, methods and methods, and its application is clear.

***Keywords:** pedagogical technologies, Blum taxonomy, innovation, method, knowledge, understanding, application, analysis, synthesis, evaluation, attitude.*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТАКСОНОМИИ В ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мусаева Нодира Низомовна

Д.п.н. (DSc), доцент Бухарского государственного университета

Ахрарова Шоира Батировна

Магистр Азиатского международного университета

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещена актуальность использования педагогической таксономии в высшем образовательном процессе, ее особенности, методы и способы ее применения.

***Ключевые слова:** педагогические технологии, знания, таксономия Блума, инновация, метод, представление, знание, понимание, применение, анализ, синтез, оценка, отношение.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim - raqobatbardosh, yuksak kasbiy madaniyatga, ijodiy va ijtimoiy faollikka ega yangi avlod kadrlarini tayyorlashga qaratilgan [5]. Shu munosabat bilan real ta’lim natijalariga erishish o‘qituvchi kasbiy mahoratining muhim ko‘rsatkichlaridan biridir. Shunday ekan, oliy o‘quv yurtlari talabalariga nafaqat ma’lum bilim, ko‘nikma, ko‘nikma va malakalarni egallashga, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan shunday usul va usullarni o‘quv jarayoniga joriy etishning yaxlit mexanizmini yaratish o‘qitishning muhim muammosidir va boshqa o'quv fanlari bilan bir qatorda muhim rol o'ynaydigan intellektual qobiliyatlardir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida Ta’lim to‘g‘risida qonun, mavzuga doir adabiyotlar hamda internet manbalaridan foydalanildi. Maqolani yozish davomida nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, mantiqiylik tamoyillari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ta'lim ijtimoiy institut sifatida o'zining maqsadi, mazmuni, o'quv dasturlarini o'zida mujassamlashtirgan tizim bo'lib, ta'limning oldingi darajalarini hisobga olgan holda, keyingilari bashorat qilinadi. Binobarin, o‘quv mashg‘ulotlarining mazmuni va konstruksiyasi didaktika, ilmiy xarakter, qulaylik, ko‘rinishlilik, tizimlilik ketma-ketligi, o‘quvchilar ongi va faolligi, bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish kuchi, o‘zaro bog‘liqlik kabi tamoyillarga mos keladi. O'quv jarayonining qonuniyatlarini ochishga asoslangan sub'ektlararo munosabatlardan foydalanish, metodika o'qitish tamoyillarini, shuningdek, amaliyotga rahbarlik qilish uchun dastlabki ma'lumotlar bo'lgan shaxsiy qoidalarni ishlab chiqadi.

O'qitish metodikasi o'qitishning muammolari, maqsad va vazifalarini ishlab chiqadi. O'qitish maqsadi oliy ta'limning ta'lim va tarbiyaviy vazifalariga, ilmiy xarakterdagi talablarga va talabalarning yosh xususiyatlariga javob berishi kerak. Zamonaviy ta'lim tizimlarida ta'lim shaklidan qat'i nazar, muayyan yagona talablar yoki standartlar bilan ifodalanadigan natijani (ta'limning yakuniy natijasi) baholash

tendentsiyasi mavjud. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish darajasini aniqlash, o'lchash va baholash masalalari hozirgi vaqtda o'qitish amaliyotida markaziy masalalardan biri hisoblanadi.

O'quv maqsadiga erishilganligini tekshirish uchun ishonchli usul bo'lgandagina, pedagogda uni baholash imkoniyati bo'ladi. Pedagogik texnologiya aynan aniq qo'yilgan maqsadga erishilganligini baholashning ishonchli usuli mavjudligi bilan an'anaviy pedagogikadan ajralib turadi. O'quv fanlarining an'anaviy o'quv dasturlarida maqsadlar odatda «tushunmoq», «o'zlashtirmoq» kabi fe'llarni qo'llab umumiy ifodalanadi. Aniq qo'yilmagan maqsadlarga erishilganligini baholash imkoniyati bo'lmaydi.

Agar o'rganish maqsadi talaba nimani bilishi va nima qila olishi kerakligini belgilab qo'ysa, o'quv maqsadlari maqsad sari qanday harakat qilish kerakligi haqidagi savolga javob beradi. Shu munosabat bilan o'qitish metodikasida pedagogik ta'lim maqsadlarining ierarxik ketma-ketligi masalasini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Taksonomiya (yunoncha "takso" – "joylashuv", "tuzilma", "tartib" va "nomos" – "qonun" degan ma'noni anglatadi) - voqelikning murakkab tashkil etilgan sohalarini tasniflash va tizimlashtirish nazariyasining ierarxik tuzilmasidir. [7] "Taksonomiya" atamasini fanga shveytsariyalik botanik O.Dekandol kiritgan va o'simliklar tasnifini ishlab chiqqan. Ta'lim texnologiyasi doirasida Benjamin Blum 1956 yilda pedagogik maqsadlarning birinchi taksonomiyasini yaratdi. Shu bilan birga, B.Blum va N.Krauder ta'lim maqsadlarini uch yo'nalishga ajratdilar: kognitiv (o'quv predmeti mazmunini o'zlashtirishga qo'yiladigan talablar) psixomotor (nerv-mushak faoliyatini rivojlantirish) va affektiv (o'rganilayotgan narsaga hissiy munosabat)). O'qitish metodologiyasida kognitiv sohani qamrab oluvchi birinchi taksonomiya o'quv maqsadlarining oltita toifasini o'z ichiga oladi [3]:

- bilim (aniq material, terminologiya, faktlar, ta'riflar va boshqalar);
- tushunish (tushuntirish, izohlash, ekstrapolyatsiya qilish);
- qo'llanilishi: (qo'llash)
- tahlil qilish (munosabatlar, qurilish tamoyillari);
- sintez (rejani va mumkin bo'lgan harakatlar tizimini ishlab chiqish);
- baholash (mavjud ma'lumotlarga asoslangan xulosa, tashqi mezonlar asosidagi xulosa)

Ushbu pedagogik taksonomiya ishlab chiqilgan davrdan (1956y.) hozirgi kungacha fan, texnika, texnologiya sohasida ulkan inqilobiy taraqqiyotlar amalga oshirildi. Ilmiy ma'lumotlarning hajmi va murakabligi jadal o'sib turishini inobatga olib o'quv maqsadlar taksonomiyasiga "tasavvur qilish" o'zlashtirish pog'anasini kiritish to'g'ridir. Hozirgi kunda ilmiy-texnik taraqqiyotning jadal sur'atlarini saqlash

oliy ta'lim tizimi bituruvchilarining asosiy vazifasidir. Ushbu talabga javob beradigan mutaxassisnlarni muntazam ravishda tayyorlab borish uchun butun dunyoda islohotlar amalga oshirilmoqda. Birinchi navbatda oliy ta'lim ikki bosqichli bo'lmoqda: *bakalavriat va magistratura*. Bolonya deklaratsiyasiga binoan 29 Yevropa davlatlari 2010-yilda ECTS kredit texnologiyasiga asoslangan ikki bosqichli oliy ta'lim tizimiga o'tdilar.

Oliy ta'limning ikkinchi bosqichi bo'lmish magistraturada o'quv jarayoni o'ziga xos xususiyatlar bilan ajralib turishi muqarrar. Ushbu xususiyatlar zamonaviy bozor iqtisodiyoti talablari asosida vujudga kelmoqda. Bugungi iqtisodiyotning poydevori ilmiy-texnika taraqqiyoti hisoblanadi. Uning jadal sur'atlar bilan rivojlanishiga korxonalar, firmalar, kompaniyalar, barcha muassasalar orasida mavjud bo'lgan raqobat asos bo'lib kelmoqda. Raqobat esa muntazam ravishda ilmiy-texnikaviy muammolarni tug'diradi.

Magistrning vazifasi ushbu muammollarni aniqlash va yechimini ishlab chiqishdan iboratdir. Bunday ko'nikmalarni magistraturada o'qish davrida egalash lozim. Shuning uchun ham magistraturada darslarni keys-stadiy shaklida o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Keys-stadiy darslarida muammoni talaba o'zi aniqlaydi, shakllantiradi va yechimini asoslab tavsiya qiladi.

Keys-stadiy darslarda taqdim etadigan holatlarga, vaziyatlarga talaba o'z munosabatini shakllantiradi. Demak bu yerda o'quv maqsadining yangi pog'onasi vujudga kelmoqda – munosabat. Ko'rinib turibdiki, yuqorida bayon etilganlar asosida 8 pog'anali o'qitish maqsadlar taksonomiyasi vujudga kelmoqda: *tassavur qilish; bilish; tushunish; qo'llash; tahlil; sintez; baholash; munosabat* [7].

Ushbu taksonomiya asosida o'quv fanining o'quv maqsadlarini aniqlashtirishni uch bosqichda o'tkazish tavsiya etiladi:

Birinchi bosqichda har bir mavzu bo'yicha tayanch iboralarni aniqlash lozim. Odatda ikki soatlik ma'ruzada tayanch iboralarning soni 3...5 tadan oshmaydi. Tayanch iboralar, atamalar, tushunchalar yig'indisi mavzuning asosiy mazmunini, uning mohiyatini belgilaydi. Bir fan bo'yicha tayanch iboralar, atamalar, tushunchalarning umumiy soni bir necha o'nlikdan, bir necha yuztagacha bo'lishi mumkin.

Ikkinchi bosqichda fan, bo'lim, mavzu bo'yicha o'quv maqsadlar toifasini aniqlash lozim.

O'quv maqsadlarning bunday bo'linishi, ishlab chiqarishda texnologik jarayonni bosqichma-bosqich, qadamba-qadam, operatsiyalarga, elementlarga bo'lib bajarilishiga o'xshaydi.

O‘quv maqsadlarini aniqlashtirish tabiiyligi o‘quv maqsadlar to‘plamini «o‘quv maqsadlar daraxti»ga mosligi bilan belgilanadi. Ya’ni, fanning o‘quv maqsadi, bo‘limlarning o‘quv maqsadlari, mavzularning o‘quv maqsadlari, tayanch iboralarining o‘quv maqsadlari shaklida shakllantirilishi tartibini daraxtning asosiy tubidan shoxlarning, shoxchalarning, barglarning paydo bo‘lishi kabi tabiiy jarayonga o‘xshatish mumkin.

O‘quv maqsadlari toifalari o‘quv materialining o‘zlashtirish darajasini belgilaydi. Masalan: ba’zi tayanch tushunchalarni (usul, tamoyil, ko‘rsatkich, koeffitsient, atama, ta’rif, qonun, teorema) talaba “bilish” darajasida (materialni esda tutish) o‘zlashtirishi kifoya bo‘lsa, ba’zilarni “qo‘llash” (o‘quv materialini muayyan vaziyatda qo‘llash malakasi), ba’zilarga esa “baholash” (o‘quv materialini ahamiyatini muayyan maqsadlar uchun baholash, xulosalash malakasi) darajasida o‘zlashtirilishi lozim bo‘ladi. O‘quv maqsadlarining toifalari davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi asosida belgilanadi

Uchinchi bosqich o‘quv maqsadlariga erishilish mezonlarini belgilash lozim, ya’ni maqsadni shunday ifodalash kerakki, unga erishilganligini ikkilanmasdan aniqlash mumkin bo‘lsin. Bu qaysi sohada (o‘quv jarayonida yoki ishlab chiqarishda) qo‘llanilishidan qat’i nazar, «texnologiya» atamasining mazmunidan kelib chiqadigan asosiy talablardan biridir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Demak, bunday aniq tasniflash o‘quv jarayonini maqbul rejalashtirish va rejalashtirilgan o‘quv natijasiga erishishni ta’minlaydi.

Rejalashtirilgan natijaga erishganlikni, ya’ni o‘quv maqsadini amalga oshirishni faqat tashqi ko‘rinishlarga qarab baholanadi – savollarga javob, masalalarni yechish va boshqalar.

Pedagogik texnologiya fani psixologiyaning bixeviorizm yo‘nalishiga tayanishi sababli o‘quv natijalarini baholashda talabning ichki holatidagi o‘zgarishlari, uning intellektual rivojlanishi hisobga olinmaydi.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O‘zbekiston, 2017.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни. ЎРҚ-637-сон. 23.09.2020. – Т.: 2020. – 75 б.
3. Bloom B. S. (Ed). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain.-New York: Longman., 1956.

4. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogik psixologiya». — T.: TDPU. 2009.
5. Dr Dilorom M. Shamsieva Таксономия основных категорий в процессе обучения русской литературе bosma. O'quv uslubiy qo'llanma. «Navro'z» nashriyoti. Toshkent, 2018
6. Nishanova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlash. — T.: Fan. 2003.
7. Pedagogik texnologiya: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik / N.X.Avliyakov, N.N.Musayeva – Toshkent : Cho'lpon NMIU, 2012.
8. Сейитхалилов Э.А., Рахимов Б.Х., Маджидов И.Х. Педагогический словарь справочник. – Т.: Согдиана, 2011 – 700 с.
9. Халперн Д. Психология критического мышления. Питер. 2000.
10. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.